

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

ADALET

**HUKUKUN TEMEL İLKELERİ
380H00028**

Ankara, 2011

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	v
GİRİŞ	1
1. HUKUK DEVLETİ VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ	3
1.1. Hukuk Devleti Kavramı	3
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1.2. Hukuk Devleti Kavramının Tarihsel Gelişimi	4
1.2.1. Mülk Devlet Anlayışı	4
1.2.2. Polis Devleti Anlayışı.....	5
1.2.3. Hazine Teorisi	5
1.3. Hukuk Devletinin Şartları	6
1.3.1. Hukuk Devletinin Genel Şartları (Devletin Hukuka Bağlılığının Şartları)	7
1.3.2. Hukuk Devletinin Özel Şartları	8
1.4. Hukuk Devleti ve Demokrasi Arasındaki İlişki	10
1.4.1. Cumhuriyet.....	10
1.4.2. Demokrasi	11
1.4.3. Anayasa	11
1.5. Hukukun Üstünlüğünün Bağlayıcılığı İlkesi	12
1.6. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi.....	12
1.7. Hak Arama Özgürlüğü	13
UYGULAMA FAALİYETİ.....	14
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	15
ÖĞRENME FAALİYETİ-2.....	16
2. ADİL YARGILANMA HAKKI	16
2.1. Adil Yargılanma Hakkı Kavramı	16
2.2. Adil Yargılanma Hakkının Konusuna İlişkin Sınırlamalar	17
2.2.1. Özel Kişilerin Kendi Aralarındaki İlişkiler	17
2.2.2. Bir Tarafın Devlet Diğer Tarafın Özel Kişi Olduğu Durumda	17
2.2.3. İdarenin Tutumundan Doğan Zararlarda.....	18
2.3. Adil Yargılanma Hakkının Sağladığı Güvenceleri İleri Sürebilecek Kişiler	18
2.4. Yargı Yerleri Açısından Adil Yargılanma Hakkının Uygulanma Alanı	18
2.5. Uyuşmazlığın Türü Açısından Adil Yargılanma Hakkının Alanı	19
2.5.1. Medeni Haklara İlişkin Uyuşmazlıklar	19
2.5.2. İdare Hukukundan Doğan Uyuşmazlıklar	19
2.6. Bir Yargı Yerine Başvurma Hakkı	20
2.7. Davanın Hakkaniyete Uygun Dinlenmesini İstemek Hakkı.....	20
2.8. Duruşmanın Aleniyeti	21

2.9. Makul Sürede Yargılanma Hakkı	22
2.10. Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı	22
2.11. Masumiyet Karinesi	23
UYGULAMA FAALİYETİ.....	25
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	26
ÖĞRENME FAALİYETİ-3	27
3. YARGININ BAĞIMSIZLIĞI.....	27
3.1. Bağımsızlık Kavramı.....	27
3.2. Tarafsızlık Kavramı.....	28
3.3. Doğruluk ve Tutarlılık Kavramı	28
3.4. Dürüstlük Kavramı	29
3.5. Eşitlik Kavramı	30
3.6. Ehliyet ve Liyakat Kavramı	30
3.6.1. Gerçek Kişilerde Ehliyet	30
3.6.2. Tüzel Kişilerde Ehliyet.....	31
3.7. Tabii Hâkim İlkesi.....	31
UYGULAMA FAALİYETİ.....	33
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	34
CEVAP ANAHTARLARI.....	38
KAYNAKLAR.....	40

AÇIKLAMALAR

KOD	380H00028
ALAN	Adalet Alanı
DAL/MESLEK	Ortak Alan (Zabıt Katibi - İnfaz ve Koruma Memuru)
MODÜLÜN ADI	Hukukun Temel İlkeleri
MODÜLÜN TANIMI	Hukukun temel kavramları ve temel ilkelerine ait bilgilerin verildiği öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/24
ÖN KOŞUL	Anayasal hak ve sorumluluklar modülünü almış olmak
YETERLİK	Hukukun temel ilkelerini açıklamak
MODÜLÜN AMACI	<p>Genel Amaç Mevzuata uygun olarak hukukun temel ilkelerini açıklayabileceksiniz.</p> <p>Amaçlar 1.Hukuk devletini tanımlayıp hukukun üstünlüğünü açıklayabileceksiniz. 2.Adil yargılanma hakkını açıklayabileceksiniz. 3.Yargı bağımsızlığını açıklayabileceksiniz.</p>
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam ve Donanım: Modülün işlenebileceği ortamda, konuyla ilgili ders kitapları, yardımcı kaynaklar, bilgisayar ve internet ağ bağlantısı, kırtasiye malzemesi bulunmalıdır.
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Her öğrenme faaliyeti sonunda modülde verilen ölçme araçları ile ulaştığınız bilgi düzeyinizi kendi kendinize değerlendirebileceksiniz. Modül sonunda ise, kazandığınız bilgi ve becerileri belirlemek amacıyla öğretmeniniz tarafından hazırlanacak bir ölçme aracıyla değerlendirileceksiniz.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Meslek veya alan seçimi bireyin yaşamındaki dönüm noktalarından biridir ve tesadüflere bırakılmaması gerekir. Seçilen meslek; bireyin yaşayacağı çevreyi, ilişkide bulunacağı insanları, ekonomik durumunu; kısaca yaşam tarzını etkileyecektir. Bu modül ile kazanacağınız bilgiler doğrultusunda kendinizi geliştirerek iş hayatında uygun mesleği seçmiş bulunuyorsunuz.

Bütün bilim dallarında olduğu gibi hukukta da kazanılan bilgiler, kullanılabilir. Sadece bilmek yetmez. Bilginin somut olaya dayanması, doğru zamanda uygulanabilmesi gerekir. Hayatınızın hukuk kuralları çerçevesinde adil ve güvenli geçmesini sağlayacak bilgileri bu modülde bulabileceksiniz.

Hukukun Temel İlkeleri modülüyle hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü, adil yargılanma ve yargının bağımsızlığı konularını öğrenmiş olacaksınız.

Adalet ilkin devletten gelmelidir. Çünkü hukuk, devletin toplumsal düzenidir. Aristo

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Bu öğrenme faaliyeti ile kazanılacak bilgiler doğrultusunda hukukun temel ilkelerini açıklayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğüne ait bilgilerin yer aldığı kaynak kitap, dergi ve internet sitelerini inceleyiniz.
- Atatürk'ün gösterdiği çağdaş ülkeler düzeyine ulaşmakla hukuk devleti olmak arasında nasıl bir ilişki vardır, araştırınız.
- Hukukun üstünlüğü ne anlama gelir, bağlayıcılığı neyi ifade eder, araştırınız.
- Yukarıdaki konularla ilgili dosya oluşturarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. HUKUK DEVLETİ VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ

1.1. Hukuk Devleti Kavramı

Hukuk devleti anlayışı, tarihsel olarak sırasıyla mülk devleti ve polis devleti anlayışlarının ardından ortaya çıkmıştır. Kavramsal anlamda ilk olarak 18. Yüzyılın sonu ile 19. Yüzyılın başında Almanya'da ortaya atılmış olan "hukuk devletinin kurumsal olarak ortaya çıkışı Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir. Kapsayıcı bir tanımla; "varlığının nedenini insanların huzur ve mutluluğunu sağlamakta bulan, amacı insan hak ve hürriyetleri güvence altına almak ve bunları geliştirmek olan, yönetilenlerin haklarını aramalarının önündeki tüm kısıtlamaları kaldıran, demokratik, eşit ve adaletli bir düzen içerisinde otoriteyi insanların özgürlüğü lehine sınırlandıran, hukukla ve hukukun genel ilkeleriyle bağlı olan devlet" olarak tanımlayabileceğimiz hukuk devleti, esas olarak devletin yetkilerini hukuk çerçevesinde kullanmasını sağlamayı ve bunu gerçekleştirirken de her şart ve durumda "insan haklarına saygılı olmayı gerektirir. Hukuk devleti kişilerin güvenlik gereksinimlerine somut olarak, getirdiği hukuk ilke ve kurumlarıyla karşılık gelir.

Anayasamızın ikinci maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir. Anayasa Mahkemesi de bir kararında hukuk devletini, " İnsan haklarına saygılı ve hakları koruyucu, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekte kendisini yükümlü gören, bütün eylem ve işlemleri yargı denetimine bağlı olan devlettir." şeklinde tanımlamıştır.

Bugün birçok anayasanın bir ilke olarak benimsediği hukuk devleti kavramı, demokrasinin ayrılmaz bir unsuru olarak kabul edilmiştir. Buna göre fertlerin; vazgeçilmez, hiçbir şahıs ve kurum tarafından çiğnenemez, ihlâl edilemez temel hak ve hürriyetleri vardır. Fertler gibi devlet de bütün faaliyetlerinde hukuka tabi olacak, gücüne dayanarak fertlerin hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırmak yahut sınırlamak bir yana, bunları korumakla yükümlü bulunacaktır. Devletin hukuka tabi olması, hukuk karşısında fert ile eşit durumda bulunmasını ifade etmektedir. Bu ise ferdin, gerektiğinde devlete karşı da korunacağını göstermektedir.

1.2. Hukuk Devleti Kavramının Tarihsel Gelişimi

Hukuk devleti anlayışı birden ortaya çıkmamıştır. Ortaçağda "mülk devlet" anlayışı vardı. Daha sonra "polis devleti" ve "hazine teorisi" anlayışları ortaya çıktı. Şimdi bunlara bir göz atalım.

1.2.1. Mülk Devlet Anlayışı

Ortaçağda hâkim olan "mülk devlet" (Patrimonialstaat, Etat patrimonial) anlayışına göre devlet, kralın kişisel mülkü olarak kabul edilmekteydi. Feodal sistemde kral, ülkenin en büyük toprak sahibi durumundaydı. Ülke âdeta kralın çiftliği konumundaydı. Kralın ülke üzerindeki yetkisi, mülkiyet hakkına benzetiliyordu. Keza kralın dışındaki yöneticiler olan feodal beylerin yetkileri de esas itibarıyla sahip oldukları toprak mülkiyetinden kaynaklanıyordu. Yani feodal beylerin sahip oldukları kamusal yetki ve ayrıcalıklar da mülkiyet esasına dayanıyordu.

Fotoğraf 1. 1: Mahkeme Salonundan Bir Görüntü

Özetle, bu sistemde kamu gücüne sahip olanların (kralın ve feodal beylerin) yetkileri onların şahsî malı olarak görülüyordu. Keza, bu kamusal yetkiler, sözleşmeyle devredilebiliyor; miras yoluyla varislere de geçebiliyordu.

Böyle bir sistemde, yönetici olarak ne kralı ne de feodal beyleri sınırlandıran bir "idare hukuku" yoktu. Gerek kral gerekse feodal beylerin yetkileri, tabî hukuk doktriniyle

sınırlandırılmaya çalışılıyordu. Kral ve feodal beylerin yetkileri, esas itibarıyla, birer mülkiyet hakkı olarak özel hukuka tâbi idi. Bu anlamda kralı ve feodal beyleri, özel hukukun sınırlandığını söyleyebiliriz. Özellikle bu dönemde meşru olarak kazanılmış haklara (ki bu haklara jura quaesita deniyordu) saygı ilkesi vardı. Kral, başta feodal beylerin olmak üzere kimsenin kazanılmış haklarına (jura quaesita) dokunmamalıydı. Dolayısıyla feodal dönemde kralın iktidarının sınırsız olduğu, kralın hukuki kuralları bağı olmadığı söylenemez. Tersine kral hukuki kurallarla bağlıydı ve üstelik bağı olduğu bu hukuk kendisi tarafından yaratılmamış olan "tabîî hukuk" idi. Ancak zamanla kralın, bazı istisnaî durumlarda kazanılmış haklara dokuna-bilmesine imkân veren üstün bir hakka (ki bu hakka jus eminens deniyordu) sahip olduğu kabul edildi. Başlangıçta istisnaî nitelikte olan kralın sahip olduğu bu jus eminens zamanla yaygınlaştı ve hükümdarın bütün ülke üzerinde bir kamu gücü kullanmasına imkân veren genel bir hakkın temeli hâline geldi ve "polis devleti" anlayışına yaklaşmış oldu.

1.2.2. Polis Devleti Anlayışı

"Hukuk devleti", "polis devleti" deyişinin karşıtı olarak kullanılmaktadır. O nedenle burada kısaca polis devleti anlayışını görmek gerekir. Polis devleti, "Kamunun refahı ve selameti için her türlü önlemi alabilen, bu amaçla kişilerin hak ve özgürlüklerine alabildiğine müdahale edebilen, onlara külfetler yükleyebilen ve fakat tüm bunları yaparken idaresi hukuka bağı olmayan devlet" demektir.

"Polis devleti" kavramı; 17'nci ve 18'inci yüzyıllarda Kara Avrupası ülkelerindeki, mutlakiyetçi rejimleri açıklamak için kullanılan ve ilk kez Almanya'da ortaya çıkmış bir kavramdır. Polis devleti anlayışı, tarihsel olarak feodal devlet devrinden mutlak hükümdarlık devrine geçişte ortaya çıkmıştır.

"Polis devleti" ifadesindeki "polis" kelimesi bugünkü gibi "kolluk (zabıta)" anlamında değil, kamunun refah ve selametini sağlamaya yönelik tüm devlet faaliyetleri anlamında kullanılıyordu. Devletin bu faaliyetleri yürütebilmek için sahip bulunduğu sınırsız ve denetimsiz güç ise "polis kudreti" olarak adlandırılmıştır.

Bugün de idaresi hukuka bağı olmayan, vatandaşlarına hukukî güvenlik sağlamayan devlet tipi için "polis devleti" tabiri kullanılmaktadır. Polis devleti anlayışında; devlet, hukuka bağı olmadığından devletin eylem ve işlemlerinin yargı tarafından denetlenmesi de söz konusu değildir.

1.2.3. Hazine Teorisi

Polis devleti anlayışının egemen olduğu Almanya'da 18'inci yüzyılın ortalarında "hazine teorisi" geliştirilmiştir. Polis devleti anlayışı yönetilenlere herhangi bir hukukî güvence tanımazken, hazine teorisi yönetilenlere bazı hukukî güvenceler sağlamaktadır. "Hazine teorisi" idarenin faaliyetleri dolayısıyla hakları ihlal edilen kişilere, yargısal yönden mali karşılık elde etme imkânını tanımaktadır.

Bu teoriye göre devletin hazinesi, hükümdarın dışındadır ve tamamen bağımsız bir özel hukuk tüzel kişisi kabul edilmektedir. Böylece, hukuk kurallarına bağlı olmayan ve yargı denetimine de tâbi bulunmayan devlet ile özel hukuk hükümlerine tâbi olan ve aleyhinde dava açılabilen hazine birbirinden ayrılıyordu. Örneğin; devlet, özel bir kişiye ait olan bir taşınmaza el atabiliyor, onu işgal edebiliyor, kişiyi zorla çalıştırabiliyordu. Devletin bu tür eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına aykırılığını ileri sürmek yine mümkün değildi. Ancak devletin bu tür işlemleri ile hakları ihlâl edilenler, özel hukuk hükümleri uyarınca hazine aleyhine dava açıp tazminat alabiliyorlardı. Bu durum Alman hukukunda "Katlan, ama tazminat iste." deyişiyle ifade edilmiştir. Böylece hazine teorisi yönetilenlere yargı yolu ile dolaylı da olsa belli bir malî güvence sağlayabilmiştir.

Devlet ile devlet hazinesinin tek bir tüzel kişi olduğu düşüncesi benimsedikçe, hazine teorisi yavaş yavaş terk edilmiş, onun yerini yine ilk önce Almanya'da "hukuk devleti" teorisi almıştır. Daha sonra "hukuk devleti" kavramı Fransa'ya geçmiştir. Hukuk devleti tabiri daha çok Kara Avrupası ülkelerinde kullanılmaktadır. Anglo-Sakson (V. ve VI. yüzyılda Büyük Britanya'yı ele geçiren Cermen ırkından oymaklara verilen ad) ülkelerinde benzer şeyi ifade etmek için "hukukun hükümlerine" tabiri kullanılmaktadır.

1.3. Hukuk Devletinin Şartları

Hukuk devleti ilkesinin gerekleri veya varlık şartları nelerdir, diğer bir ifadeyle, bir devletin ve devlet idaresinin hukuk devleti olarak nitelendirilebilmesi için hangi şartları taşıması gerekir? Bu gerekleri "hukuk devletinin genel şartları" ve "hukuk devletinin özel şartları" olarak ikiye ayırabiliriz. Hukuk devletinin genel şartları, devletin (yasama, yürütme ve yargı organlarının) hukuka bağlılığının; özel şartları ise idarenin hukuka bağlılığının şartlarıdır. Bu şartlar şu şekilde bir şema hâlinde gösterilebilir:

HUKUK DEVLETİNİN ŞARTLARI	
GENEL ŞARTLAR (Devletin Hukuka Bağlılığı)	ÖZEL ŞARTLAR (İdarenin Hukuka Bağlılığı)
<p>1.Yasama organı, hukuka bağlı olmalıdır.</p> <p>2.Yargı organı, hukuka bağlı olmalıdır.</p> <p>3.Yürütme organı, hukuka bağlı olmalıdır.</p>	<p>1.İdare, yargısal denetime tabi olmalıdır.</p> <p>2.Hakimler, bağımsız ve teminatlı olmalıdır.</p> <p>3.İdari faaliyetler, önceden bilinebilir olmalıdır.</p> <p>4.Hukuki güvenlik ilkesi mevcut olmalıdır.</p> <p>5.İdarenin mali sorumluluğu mevcut olmalıdır.</p>

Tablo 1.1: Hukuk devletinin şartları

1.3.1. Hukuk Devletinin Genel Şartları (Devletin Hukuka Bağlılığının Şartları)

Hukuk devleti; hukuka bağlı olan devlet demek olduğuna ve devlet de yasama, yürütme ve yargı organlarından oluştuğuna göre hukuk devletinin üç temel gereği vardır:

Yasama organı hukuka bağlı olmalıdır.

Yargı organı hukuka bağlı olmalıdır.

Yürütme organı hukuka bağlı olmalıdır.

1.3.1.1. Yasama Organının Hukuka Bağlılığı

Kanun yapma yetkisine sahip olan yasama organının, kanunla bağlı olması mümkün olmadığına göre yasama organının hukuka bağlı olmasından onun, Anayasa'yla bağlı olması anlaşılır. Anayasamızın 11. maddesine göre, yasama organı da Anayasa'yla bağlıdır ve kanunlar, Anayasa'ya aykırı olamaz. O halde yasama organı, Anayasa'ya aykırı kanun yapmamalıdır. Türkiye'de bu ilke Anayasa Mahkemesi tarafından müeyyidelendirilir. Buna göre yasama organının yaptığı bir kanun, Anayasa'ya aykırı ise bu kanun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilir.

1.3.1.2. Yargı Organının Hukuka Bağlılığı

Hukuk devleti, devletin hukuka bağlılığı anlamına geliyorsa, yargı da devletin üç temel organından biriye, hukuk devletinin bir şartı da yargının hukuka bağlılığıdır. Yargısı hukuka bağlı olmayan bir devlette vatandaşların kendilerini hukukî güvenlik içinde hissedebileceklerini söylemek elbette mümkün değildir. Anayasamız sadece yasama ve yürütme organlarının değil, yargı organının da hukuka bağlılığını açıkça öngörmüştür. Bir kere, yargı organlarının Anayasa'yla bağlı oldukları açıktır; çünkü Anayasamızın 11. maddesi, "Anayasa hükümleri, yargı organlarını bağlayan temel hukuk kurallarıdır." demektedir. Diğer yandan, Anayasa'nın 138. maddesine göre, "Hâkimler Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak hüküm verirler." Mahkemeler baktıkları davaları, "yerindelik" açısından değil, "hukukîlik" açısından değerlendirir. Mahkemelerin baktıkları davalarda siyasal yerindelik açısından karar vermeleri durumunda, hukuk devleti ilkesi zedelenir.

1.3.1.3. Yürütme Organının Hukuka Bağlılığı

Bir devletin hukuk devleti olması için onun yürütme organının da hukuka bağlı olması gerekir. Türk hukuk düzeninde yürütme organının Anayasa ile bağlı olduğu esas kabul edilmiştir.

Anayasamızın 11. maddesine göre, Anayasa hükümleri, yürütme organını ve idare makamlarını bağlayan temel hukuk kurallarıdır. O halde idare, Anayasa'ya aykırı eylem ve işlem yapmamalıdır. Diğer yandan yürütme organı da kanunlarla bağlıdır. İdarenin "kanuna

bağlılığı ilkesi" veya "kanuna saygı ilkesi", Anayasamızın 8. maddesinde, "Yürütme görevi ve yetkisi, kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir." denilerek kabul edilmiştir. Buna göre idare, sahip olduğu yetkileri kullanırken veya üstlendiği görevleri yerine getirirken kanunlara uygun davranmak zorundadır. Aynı şekilde idare, tüzük ve yönetmeliklere de uymak durumundadır.

Bu üç şart; hukuk devletinde, idarenin hukuka bağlılığı için gerekli olan genel şartlardır. Bunlar olmadan idarenin hukuka bağlılığından zaten bahsedilemez. Bu üç gereklilik, idarenin hukuka bağlılığının ön şartlarıdır. Diğer bir ifadeyle; bir devlette idare, hukuka bağlı olsa bile yasama organı, hükümet ve yargı organı hukuka bağlı değilse, orada vatandaşların hukukî güvenlik içinde bulunmaları mümkün değildir.

1.3.2. Hukuk Devletinin Özel Şartları

İdarenin hukuka bağlılığının gerçekleşmesi için yukarıdaki genel şartların yanında, bazı özel şartların da gerçekleşmesi gerekir; yani idare bakımından, hukuk devleti ilkesinin özel gerekleri de vardır. Bu gerekler şunlardır:

1.3.2.1. İdarenin Eylem ve İşlemlerin Yargı Denetimi

İdarenin Anayasa, kanun, tüzük ve yönetmeliklere uymak zorunda olmasının müeyyidesi Anayasamızda öngörülmüştür. Anayasamızın 125. maddesine göre, "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır." yani idarenin yaptığı işlemler, uyması gereken üst kurallara uymuyorsa bunlara karşı dava açılabilir. Mahkemeler bu işlemleri iptal eder.

Ancak Türkiye'de idarenin hukuka bağlılığı ilkesi bakımından dört adet işleme karşı dava açılmaz; bunlara karşı yargı yolu kapalıdır. Dolayısıyla bunlar ülkemizde hukuk devletinin istisnalarını oluşturmaktadır. Bu dört işlem şunlardır:

- Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapacağı işlemler (Anayasa, m.105/2 ve 125/2).
- Yüksek Askerî Şura kararları yargı denetimi dışındadır. (Anayasa, m. 125/2). (Ek cümle: 12/9/2010-5982/11 md.) Ancak, Yüksek Askerî Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.
- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz . (Anayasa, m.159) (Değişik: 12/9/2010-5982/22 md.)
- Sıkıyönetim komutanının işlemleri (1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu, Ek m.3) (Bu sonuncu kısıntı, kanundan kaynaklandığı için kanun koyucu tarafından kaldırılabilir.)

Bu dört işlem söz konusu olduğunda, idare yine hukuka uymalıdır; ancak bu durumlarda idarenin hukuka uyup uymadığının yargısal denetiminin yapılması mümkün değildir.

1.3.2.2. Hâkimlerin Bağımsız ve Teminatlı Olması

Yukarıda belirtildiği gibi hukuk devleti ilkesi, idarenin eylem ve işlemlerinin yargı organları tarafından denetlenmesini gerektirmektedir; ancak bu denetimin sözde kalmaması için denetimi yapan mahkemelerin, idareden bağımsız olmaları gerekir. O hâlde hukuk devleti ilkesinin bir şartının da mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi olduğunu söyleyebiliriz.

Anayasamızın 138. maddesinin ikinci fıkrasına göre, "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz." (m. 138/2).

Ayrıca Anayasamız, 139. maddesinde hâkimlerin görevlerini hiçbir şeyden çekinmeden yerine getirebilmeleri amacıyla "hâkimlik teminatı" nı kabul etmiştir.

Hâkim teminatı; hâkimin işlediği suç sebebiyle verilmiş bir mahkeme kararı, disiplin kurulu kararı ya da kendi rızası bulunmadıkça yerinin ve görevinin değiştirilmemesidir.

Yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı sağlanmadan yargının bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir. Görevini icra ederken "Ya başıma bir iş gelirse!" kaygısını taşıyan hâkimin vereceği karar tartışmalı olacağı gibi üst yargı makamlarının iş yükünü artıracak, adalet ya geç tecelli edecek ya da hiç tecelli edemeyecektir.

1.3.2.3. İdari Faaliyetlerin Belirliliği İlkesi

Hukuk devleti ilkesinin idare bakımından diğer bir gereği de "**idarî faaliyetlerinin belirliliği ilkesi**"dir. Hukuk devletinde idarenin eylem ve işlemlerinin idare edilenler tarafından önceden tahmin edilebilir olması gerekir. İdare, takdir yetkisine sahip olduğu alanlarda dahi tam bir serbestîye sahip değildir. İdare bu yetkisini tüzük ve yönetmelik gibi genel kurallarla düzenlemek ve bu düzenlemelere uymak zorundadır. Buna "**düzenli idare ilkesi**" denir.

1.3.2.4. Hukuki Güvenlik İlkesi

Bir hukuk devletinde, bireyler kendilerine uygulanacak hukuk kurallarının neler olduğunu önceden bilme ve kendi davranışlarını onlara göre ayarlayabilme imkânına sahip olmalıdır; aksi takdirde, bireyler kendilerini hukuk güvenliği içinde hissetmezler. Bugün hukuka uygun olarak yaptıkları bir faaliyet, yarın kabul edilen bir kanun veya düzenleyici işlem nedeniyle hukuka aykırı hâle gelebiliyorsa, bireylerin hukuk güvenliği sarsılır. O nedenle, idare hukukunda kural olarak, idarî işlemlerin "geriye yürümezliği ilkesi" geçerlidir.

Örneğin bireyler belli bir dönemde faaliyetleri için belli bir oranda vergi ödeyeceklerini önceden bilir ve ona göre bu faaliyeti yapıp yapmamaya karar verirler. Bu faaliyeti yaptıktan sonra, bu faaliyet dolayısıyla ödeyecekleri vergi oranı geçmişe yönelik artırılırsa, bireylerin hukuk güvenliği sarsılır. Belki bireyler, bu yeni oranda vergi ödeyeceklerini önceden bilselerdi, o faaliyette bulunmayabilirlerdi. Neticede idarenin geçmişe etkili işlemler yapabilme ihtimali, bireylerin hukuk güvenliğini sarsar. Bu güvenlik bir kere sarsılınca, bireyler "Ben bugün bu faaliyeti yapıyorum ama ya yarın bu faaliyetim dolayısıyla yüksek oranda vergilendirilirim ne yaparım." diye endişe duyarlar. Bir hukuk devletinde idarenin, bireyleri böyle endişeli durumlara sokmaya hakkı yoktur.

1.3.2.5. İdarenin Mali Sorumluluğu

Hukuk devleti ilkesi, idarenin mali sorumluluğu ilkesini de gerektirir. Bir devlete "**Hukuk devletidir.**" diyebilmek için bu devletin idaresinin eylemleriyle kişilere verdiği zararları parasal olarak da karşılması gerekir. Anayasamız bu ilkeyi açıkça kabul etmiştir. Anayasamızın 125. maddesinin son fıkrasına göre, "İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür"

O halde devlet idaresi, hukuka aykırı eylem ve işlemleriyle kişilere zarar vermişse, bunları ödemekle yükümlüdür. İdare bu yükümlülüğünü kendiliğinden yerine getirmiyorsa, mahkemeler idareyi verdiği zararları tazmin etmeye mahkûm eder.

1.4. Hukuk Devleti ve Demokrasi Arasındaki İlişki

"Adalet mülkün temelidir." cümlesi sadece maddi varlıkları değil yaşam ve onur gibi manevi varlıklar üzerindeki mülkiyeti de kapsamaktadır. Dolayısıyla burada bütün bir yaşam üzerindeki mülkiyet yani hayatın kendisi söz konusudur; devlet de tesis ettiği kamu düzeni ile adaletin dağıtımında vazgeçilmez bir organizasyon olması dolayısıyla bu kurum adına daha iyiye ulaşma isteği bizler için sürekli canlı tutulması gereken bireysel ve toplumsal bir sorumluluktur. Adaletin tesis edilebilmesi de hukuk devletinin ve demokrasinin tesis ile mümkündür.

Hukuk devleti ve demokrasi kavramları, çağımızda etle tırnak gibi birbirlerine bağlıdır. Bu gerçekten hareketle "Hukuksuz demokrasi ve demokrasisiz de hukuk olmaz." demek mümkündür.

Konumuzu daha iyi anlayabilmek için **cumhuriyet**, **demokrasi** ve **anayasa** kavramlarına bir göz atalım.

1.4.1. Cumhuriyet

Cumhuriyet kavramının esasını, "cumhur" sözcüğü oluşturmaktadır. Bu bakımdan cumhuriyet, cumhurun eş anlamlısı olan "çoğunluk" tarafından belirlenen yönetimin adıdır.

Dar anlamda cumhuriyet, "Siyasi iktidarı kim kullanacak?" sorusunu; "Yönetim; belirli bir kişi, hanedan, sınıf tarafından değil, toplumun kendi içinde çıkardığı temsilci veya temsilciler tarafından gerçekleştirilmelidir ve kullanılmalıdır." biçiminde cevaplandırır.

Geniş anlamda cumhuriyet ise, halkın seçtiği yöneticilerin yönetim biçimini, diğer bir anlatımla; nasıl yöneteceğine ilişkin sorunun cevabını kapsamaktadır. Buna göre; yöneticilerin (siyasi iktidar kullanıcılarının), kendilerini seçen bireylerin ortak değerlerine, istemlerine, dileklerine, özelliklerine uygun yönetmesi gerek ve zorunluluğunu ifade eden geniş anlamdaki cumhuriyet, aynı anlam ve kapsamdaki demokrasiyi de içermektedir.

Cumhuriyet yönetiminde birey, devletin köleleri değil, efendileridir. Devletin, bireyi ve birey topluluğunu değil, bireylerin devleti biçimlendirmesi cumhuriyetin önemli diğer bir özelliğidir.

1.4.2. Demokrasi

Halkın yönetimi, halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelen siyasi yönetim biçimidir. Genel olarak, temsil, çoğunluğun yönetimi, partiler arası karşıtlık ve yarışma, alternatif hükümet şansı, kontrol, azınlık haklarına saygı gibi temel kavram ve düşüncelerle belirlenen politik sistem de diyebiliriz. Demokrasi yöneticilerin yönetilenler tarafından seçilmesi düşüncesini ifade eder. Demokraside bireyler arasında eşitlik kavramı ön plandadır. Yurttaşlar arasında ekonomik bakımdan büyük farklılıkların olmaması gerektiği, bireylerin doğuştan getirilen ve sonradan sağlanan, ırk ya da mezhebe dayalı ayrıcalıkları olmaması gerekir.

Modern demokrasi, yurttaşların aynı hakkı kişisel olarak değil, seçtikleri, yurttaşlara karşı sorumlu olan temsilciler aracılığıyla kullandıkları yönetim tarzı olarak gelişmiştir. Günümüzdeki demokrasi anlayışı, liberal ya da anayasal demokrasi olarak adlandırılabilir. Bu anayasaya göre bütün yurttaşların ifade ve dinî inanç özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Çoğunluğun belirlediği iktidarın, belirli anayasal kısıtlamalar çerçevesi içinde ülkeyi yönettiği yönetim modeli olarak gelişmiştir. Bu bağlamda, tüm yurttaşların önemli kararlara etkin bir biçimde katılmasına doğrudan imkân verir.

1.4.3. Anayasa

Anayasa bir devletin hangi esaslara göre yönetileceğini belirleyen ve mutlak bir şekilde de uyulması gereken bir hukuk metnidir. Bir başka ifadeyle de anayasalar devletin yönetiliş biçimine esas teşkil eder. Zaten anayasanın diğer yasalardan tek ve en önemli farkı da vatandaşları dolaylı olarak etkilemesidir. Çünkü anayasanın asıl muhatapları devlet tarafından yönetilenler, yani vatandaşlar değil; devleti yönetenler, yani siyasiler, devlet memurları, kamu görevlileri ve bürokratlardır. Onların hak ve görevlerini yerine getiriş biçimleri de dolaylı olarak halkı ve vatandaşları etkiler.

Bir devletin temel siyasi ve idari organizasyonu ile vatandaşların temel hak ve ödevlerini belirleyen temel kanun niteliğinde olan anayasa, bu yönüyle bir ülkede tüm kanunların temel dayanağıdır. Anayasa, bir ülkenin egemenlik unsurlarından biri olduğu için, çığnenmesi ağır suçtur.

1.5. Hukukun Üstünlüğünün Bağlayıcılığı İlkesi

Hukukun üstünlüğü ilkesi, devleti temsil eden kişi ve kurumların hukukun temeli olan “bireyin mal ve canını koruma” haricinde keyfice kural ve kanun yapıp bunları uygulamaya çalışmasının engellenmesi için ortaya konmuş bir prensiptir. Kısaca hukukun üstünlüğünün olduğu bir ülkede devlet, temel birey haklarını korumak dışında keyfi kurallar, uygulamalar ve yasaklar getiremez.

Devlet bireylerin mal ve canlarını korurken yani adaleti tesis ederken göz önünde bulundurması gereken en önemli meseleler, uygulamalarda eşitlik, caydırıcılık ve mağdurların vicdanı açısından tatminidir.

Hukukun üstünlüğünde ise toplum, devletin vesayetinde olmadığından özgür, çoğulcu ve katılımcıdır, egemenliğin hem sahibi hem de tek kullanıcısıdır. Dolayısıyla egemenliğin “aidiyet” ve “kullanım” olarak ikiye ayrılması söz konusu değildir. Devlet, tüm kurumlarıyla topluma hizmet ettiği sürece meşru ve yetkilidir, diğer bir ifade ile medeni ve müreffeh bir topluluk tek amaç olup devlet bu amaca yönelik araçsal bir değere sahiptir.

Toplum medeni ve özgür olduğundan yönlendirilmesi ve kendi adına kararlar almaktan feragat ettirilmesi olanaksızdır, zira olaylar ve kavramlar toplum tarafından “devlet aklıyla” değil “ortak akıl” kullanılarak değerlendirilmektedir. Devlete araçsal bir değer atfedildiğinden bu organizasyon üzerinde çok güçlü bir kamuoyu baskısı söz konusudur, dolayısıyla devletin hukuku kullanarak toplum üzerinde vesayet kurma imkânı daha teşebbüs aşamasında imkânsız denilecek kadar azdır.

1.6. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi

Hukuk devleti olmanın, dolayısıyla adil yargılanma hakkının işlerliğini sağlamak açısından zorunlu bir ilke de suçta ve cezada kanunilik ilkesidir. Bireylerin özgürlük alanına en derin müdahalelerde bulunan ceza hukukunun siyasi güç tarafından kötüye kullanılmasını engelleyen en önemli ve vazgeçilemez güvence, şüphesiz suçta ve cezada kanunilik ilkesidir. Bu ilkenin içeriği ve sonuçları olarak kabul edilen suçları ve cezaları belirleyen kanun hükümlerinin ancak yasama organı tarafından yapılabilmesi, kanun hükümlerinin açık ve belirgin olması; kıyas yasağı, geçmişe uygulama yasağı, lehe kanunun geçmişe uygulanması ilkeleri de bu kapsamdadır. Bu ilkeler sayesinde toplumda yaşayan bireyler, neyin serbest olduğunu önceden öğrenebilmekte ve iradeleriyle yasağı veya serbest olanı seçebilmekte ve bunun sonuçlarına razı olmaktadır. "Kimse işlediği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz. Ceza ve ceza yerine geçen tedbirler ancak

kanunla konur." denilmek suretiyle bu ilke gerek Anayasamızda gerekse Ceza Kanunumuzda düzenlenmiştir. Sonuç olarak, kanunda açıkça öngörülmemiş olan bir fiilden dolayı yargılama, adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturacaktır.

1.7. Hak Arama Özgürlüğü

Adil yargılanma hakkından söz edebilmek için öncelikle mahkemeye (yargı yerine) başvurma hakkının sağlanmış olması gerekmektedir. Suçlanan kişinin kendisine yöneltilen suçlamanın bir mahkeme tarafından karara bağlanmasını talep etme hakkı anlamında mahkemeye başvurma hakkının tanınması, esasında hukuk devleti olmanın bir gereğidir. Mahkemeye başvurma hakkının işlerliğini sağlamak için başvuru yargı makamının tam yargısal yetkiye sahip olması, diğer bir deyişle dava konusu olayı hem fiil hem de hukuk açısından inceleyip davanın esası açısından karar verme yetkisine sahip bulunması gerekmektedir. Ancak bu hak mutlak, sınırsız bir hak olarak kabul edilmemektedir. AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) kararlarında özellikle söz konusu hakkın kötüye kullanılmasını önlemek için devletler tarafından gerekli tedbirlerin alınabileceği; ancak bu hakkın kullanımına getirilen sınırlamaların amaca uygun ve amaçla orantılı olması, hakkın özüne dokunmaması gerektiği, devletlerin bu konudaki takdir yetkisinin Strasbourg organlarının denetimi altında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kişinin hak aramasını sağlamak için mahkemeye başvurma olanağının gerçekten ve etkili biçimde olması için (kâğıt üstünde, teorik olarak kalmaması) gerekli tedbirlerin alınması ve mahkemeye başvurma yolunu haksız olarak tıkayan engellerin ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda hukukun temel ilkelerini öğrenerek açıklayabileceksiniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Hukuk devleti kavramını açıklayınız.	➤ İnternet kaynaklarından yararlanınız.
➤ Hukuk devleti kavramının tarihsel gelişimini açıklayınız.	➤ Anayasa'nın ilgili maddelerine bakınız.
➤ Hukuk devletinin şartlarını açıklayınız.	➤ Çevrenizdeki hukuk bürolarından faydalanınız.
➤ Hukuk devleti ve demokrasi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.	➤ Uluslar arası hukuk kurallarından faydalanınız.
➤ Hukukun üstünlüğünün bağlayıcılığı ilkesini açıklayınız.	➤ Kütüphanedeki hukukla ilgili kitaplardan yararlanınız.
➤ Suçta ve cezada kanunilik ilkesini açıklayınız.	➤ Ceza Muhakemesi Kanununun ilgili maddelerini inceleyiniz.
➤ Hak arama özgürlüğünü açıklayınız.	➤ Topladığınız bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazandığımız bilgileri ölçmek için aşağıdaki sorulara doğru "D" , yanlış "Y" olarak cevap veriniz.		Doğru	Yanlış
1	Hukuk devletinde, idarenin işlemleri yargısal denetime tabidir.		
2	Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir.		
3	Mülk devlet anlayışına göre, devlet, halkın mülkü olarak kabul edilmekteydi.		
4	"Hukuk devleti", "polis devleti" deyiminin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.		
5	Yasama organı hukuka bağlı olmalıdır.		
6	Yasama organının yaptığı bir kanun Anayasaya aykırı ise, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilir.		
7	İdarenin bütün eylem ve işlemleri yargı denetimine tâbi olmalıdır.		
8	Hâkimlik teminatı yargının bağımsızlığı için şart değildir.		
9	İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.		
10	Adaletin tesis edilebilmesi hukuk devletinin ve demokrasinin tesisi ile mümkündür.		
11	Cumhuriyet, seçkin bir sınıfın yönetimde söz sahibi olmasıdır.		
12	Ceza hukuku bireylerin özgürlük alanlarına müdahalelerde bulunur.		
13	Demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelen siyasi yönetim biçimidir.		
14	Hukuk devleti ve demokrasi kavramları, çağımızda etle tırnak gibi birbirlerine bağlıdır.		
15	İdare hukukunda, kural olarak, idarî işlemlerin "geriye yürümezliği ilkesi" geçerlidir.		

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı modülün sonundaki cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete dönerek tekrar inceleyiniz. Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Bu öğrenme faaliyeti ile kazanılacak bilgiler doğrultusunda adil yargılama hakkını açıklayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

Adil yargılanma hakkı ile ilgili kaynak kitap, dergi ve internet sitelerini inceleyiniz. Edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Adil yargılanma hakkı taraflara hangi güvenceleri sağlar, araştırınız.

Bağımsız ve tarafsız mahkeme ne demektir, araştırınız.

Araştırdığınız konularla ilgili dosya oluşturarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. ADİL YARGILANMA HAKKI

2.1. Adil Yargılanma Hakkı Kavramı

Temelinde, ahlaki bir kavram olarak adalet, herkese kendisine düşeni verme, hakkı yerine getirme olarak ifade edilmektedir. Toplumda düzeni sağlamayı amaçlayan hukuk açısından adil yargılanma hakkı, hukukun temel düşüncesidir. Bu çerçevede hukukun adaleti gerçekleştirmeye yönelik bir düzen olduğu kabul edilerek yasal adaletten söz edilmektedir. Ancak bu durumda da yasaların tam ve doğru olarak uygulanmasının her zaman adaleti gerçekleştirip gerçekleştirmediği sorusu gündeme gelmektedir. Diğer bir deyişle yasalara şeklen uygun davranmakla acaba adalet gerçekleştirilebilir mi?

Çağdaş anlayışa göre birey, kendisine tanınan ve sınırlanabilen hatta gerektiğinde kaldırılabilen hakların objesi olmaktan çıkmış; gerçek ve somut olarak kullanılabilir insan hakları olarak etkili güvencelere sahip hale gelmiştir. Devlet ya da siyasi güç ise, bireyin insan haklarına, geçerlik sağlamakla görevli, yükümlü varlıklar olarak kabul edilmiştir. Bugün gelinen noktada sadece yasalara şeklen uygun davranmakla, adil yargılanma hakkının gerçekleştirilebileceği kabul edilmemekte; bu hakkın gerçekten işlerliğini sağlayacak gerek anayasal gerek uluslararası sözleşmelerle kabul edilen etkili güvencelerin tanınmış olması gerektiği belirtilmektedir.

2.2. Adil Yargılanma Hakkının Konusuna İlişkin Sınırlamalar

Adil yargılanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.6'da düzenlenmiştir. AİHS 6. maddesi, bireyin gerek medeni ve gerek cezai muhakemedeki haklarını belirlemektedir.

AİHS m.6/1, geniş yorumlamayı gerektirmektedir. Bu, demokratik ve adil toplum isteğinin bir sonucudur. Bu madde ile hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı güvenceye alınmaya çalışılmıştır. Altıncı madde kapsamındaki düzenlemelerin uygulama alanı sadece 'muhakeme süreci' değildir. Bunun yanında yargılamaya hazırlık (önceki) ve hükmün uygulanması aşaması (sonraki) da altıncı maddenin kapsamı dâhilindedir. Örneğin ceza yargılamasında polisin yakalama anından itibaren kişi, altıncı madde kapsamında değerlendirilmeye tabidir. Bu anlamda "ceza iddiası" ve "sanık" kavramları iç hukukta konunun düzenlendiği yere göre değil, içerik yönünden ele alınacaktır.

Altıncı madde medeni hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde herkesin adil yargılanma hakkını garanti eder. Burada kapsama alınan hak "Bireyin taraf olduğu her türlü dava değildir." Bilakis sözleşme metninden de anlaşılacağı üzere, sadece "medeni hak ve yükümlülükler" ile ilgili olanlardır.

Medeni hak ve yükümlülükler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

2.2.1. Özel Kişilerin Kendi Aralarındaki İlişkiler

Mahkeme, genellikle özel şahısların kendi aralarındaki ilişkilerden doğan davaları; medeni hak ve yükümlülük kavramı çerçevesinde değerlendirmiştir. Bunun için; sözleşme hukuku, ticaret hukuku, tazminat hukuku, aile hukuku, iş hukuku ve mülkiyet hukuku hep bu kapsamda değerlendirilecektir.

2.2.2. Bir Tarafın Devlet Diğer Tarafın Özel Kişi Olduğu Durumda

Bu konuda mahkemenin somut olaya göre değerlendirme yaptığı görülmektedir; ancak bu durumları mahkeme, genellikle medeni hak ve yükümlülükler kapsamında tutmuştur. Bunların başında; mülkiyet iddiaları, istisnâ davaları, imar uyuşmazlıkları, emlak izinleri, mülkün kullanımından doğan davalar adil yargılama kapsamında değerlendirilmektedir. Bunun yanında altıncı madde, ticari faaliyetlere ilişkin olarak idarenin tutumunu içeren hususlardaki davalarda da uygulanır. Örnek olarak; restoranın alkol satabilme ruhsatının iptali, sağlık kliniği açma ruhsatı, özel okul açma izinleri gösterilebilir. Sosyal yardımı kapsayan davalarda da altıncı madde uygulanacaktır. Bunlara örnek vermek gerekirse; sosyal sigorta kurumu, sağlık sigortasından faydalanma, malullük, devletten emekli olma kararlarında Mahkemenin konuyu altıncı madde kapsamında değerlendirmesi olasıdır.

2.2.3. İdarenin Tutumundan Doğan Zararlarda

İdare ile yapılan veya yetkisinde bulunan sözleşmelerden, idari yargılamalarından, ceza yargılamalarından doğan zararlar için mahkeme, yine altıncı madde kapsamında değerlendirme yapacaktır.

Bunun yanında mahkemenin idare hukukundan doğan uyuşmazlıklar için de aynı izleği işletip, konuyu medeni haklara ilişkin uyuşmazlık kapsamında değerlendirdiği açıktır. Bunun yanında şuna değinmek gerekir ki; idarece kesilen para cezalarının (idari kabahatler) kesin olduğu durumların sözleşmeye aykırı olduğu iddia edilmiştir.

2.3. Adil Yargılanma Hakkının Sağladığı Güvenceleri İleri Sürebilecek Kişiler

Adil yargılanma hakkının sağladığı güvenceleri ileri sürebilecekler; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bu suçların soruşturma ve kovuşturmasında görevlendirilen Cumhuriyet savcıları ve yargıçlardır.

Fotoğraf 2 .1: Mahkeme Salonundan Bir Görüntü

Yargıçlar insan haklarına, evrensel adalet biçimlerine, hukukun üstünlüğüne, insanlığın ortak vicdanına, hakkaniyete, ahlaki değerlere ve kamu vicdanına göre adil yargılanma hakkını sağlamaktadırlar.

2.4. Yargı Yerleri Açısından Adil Yargılanma Hakkının Uygulanma Alanı

Yargı yerleri açısından adil yargılama hakkı Medeni Hukuk, Medeni Haklara İlişkin Uyuşmazlıklar, İdare Hukukundan Doğan Uyuşmazlıklar, Ceza Davaları ve İdari Kabahatler alanlarında kullanılır.

2.5. Uyuşmazlığın Türü Açısından Adil Yargılanma Hakkının Alanı

2.5.1. Medeni Haklara İlişkin Uyuşmazlıklar

Kişilerin haksız fiilden kaynaklanan tazminat istemleri, sözleşmelerden kaynaklanan hak ve yükümlülükleri, mülkiyete ve aile hukukuna ilişkin anlaşmazlıklar gibi özel hukuk uyuşmazlıkları adil yargılama ilkelerinin güvencesi altındadır.

2.5.2. İdare Hukukundan Doğan Uyuşmazlıklar

İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/1 maddesinde açıkça idari uyuşmazlıklardan bahsedilmemiş ise de İnsan Hakları Mahkemesinde bir kısım idari uyuşmazlıkları kıyasen medeni hak ve yükümlülüklerden kaynaklanan uyuşmazlıklar kapsamına alınmıştır.

İnsan Hakları Mahkemesi uyuşmazlığın iç hukukta nasıl nitelendirildiğinden bağımsız olarak, uyuşmazlığın sonucunun ve özel hukuka ilişkin bir talep ve yükümlülük ortaya çıkarıp çıkarmadığına bakmaktadır.

Buna göre;

Malvarlığına ve kişisel haklara zarar veren işlemler,
Kamulaştırma işlemleri ya da tarım arazilerinin birleştirilmesi ile ilgili nizalar,
Bir meslek ve sanat veya başka bir iktisadi faaliyetin yürütülmesi ile ilgili idari kararlar,

Reşit olmayan çocukları, ana, babadan ayırarak korunması amacıyla idari önlemler alınması ile ilgili işlemler,

Çalışma hayatı, sosyal sigorta, iş sözleşmesinin bozulması, işten çıkarma ile ilgili idari işlemler,

İdarenin kusurundan doğan zararların tazmini ile ilgili nizalar,

Haksız yakalama ve tutuklanmadan ileri gelen zararın tazmini için açılan davalar,

Geride kalan eşe dul maaşı ödenmesi ile ilgili uyuşmazlıklar,

İnsan Hakları Mahkemesi tarafından medeni haklar ve yükümlülükler niteliğinde değerlendirilip 6. maddenin güvencesi altına alınmıştır.

Belli kategorideki suçların tümünü az önemli suç olarak niteleyerek sözleşmenin sağladığı garantilerin dışında tutmak hakkının bir devlete verilmesi İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinin anlam ve amacına aykırıdır.

İdarenin; hürriyeti bağlayıcı olmayan cezalar yönünden doğrudan ceza verebilmesi mümkündür. Bu şekildeki bir düzenlemenin adil yargılanma ilkesine uygunluğu için adli veya idari yargıya başvuru (itiraz) hakkının tanınmış olması gerekir. İdari nitelikteki ceza uygulamasını gerektiren çeşitli eylemlerle ilgili olarak yapılan başvuruların İnsan Hakları Mahkemesinde kabul edildiği görülmektedir.

2.6. Bir Yargı Yerine Başvurma Hakkı

Hakları ihlal edilenlerin bu iddialarını dinletecek ve durumu düzeltecek mercilere başvurabilmeleri demektir. Etkili başvuruda bulunma hakkının anlatılabilmesi için öncelikle bazı kavramların açıklanması gerekir.

➤ Yetkili Makam

Anayasa'nın 40. maddesi, temel hakları ihlal edilenlerin bu iddialarını dinletecek ve durumu düzeltecek mercilerin varlığını öngörmektedir. Anayasamızın 40. maddesine göre "Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir." Burada sözü edilen makamların mutlaka yargı organları olması gerekmez. İhlal iddiasının götürüleceği merci, ihlali düzeltici ve uygulanma yeteneği olan bir karar alma yetkisine sahip bulunmalıdır. Başvuru hakkının idari ve yargısal olmak üzere iki kullanım biçimi vardır:

• İdari Başvuru

Hukumumuzda idari başvuruya ilişkin genel ve özel nitelikli düzenlemeler bulunmaktadır. Anayasa md. 74 gereğince, vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir. İdari Yargı Usul Kanun md. 10'a göre ise, ilgililer haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylem için idarî makamlara başvurma hakkına sahiptirler.

• Yargısal Başvuru

Anayasamızın 36. maddesine göre "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davalı ve davacı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." Maddeden açıkça anlaşılacağı üzere bireylerin hak ihlalleri gerekçesiyle bir yargı yoluna başvurma hakları vardır.

2.7. Davanın Hakkaniyete Uygun Dinlenmesini İstemek Hakkı

Bir suç ile itham edilen her şahıs, suçlu olduğu kanun tarafından ispatlanana kadar masum sayılır. Suçlana şahsın, tarafsız bir mahkeme tarafından, davasının makul bir süre içerisinde hakkaniyete uygun ve aleni olarak dinlenmesini isteme hakkı vardır.

Hüküm, açık olarak verilir; ancak toplumun düzenini, milli güvenliğe ve toplum ahlâkına zarar verici fiilleri işleyenler için davanın selameti ya da taraf olanların güvenlikleri amacıyla mahkemenin lüzumlu görmesi halinde dava, kısmen veya tamamen basına ya da halka kapatılabilir.

Her sanık, neyle suçlandığının mahiyeti ve sebebinden en kısa zamanda anladığı bir dille ve etraflı surette haberdar edilmek zorundadır. Müdafaasını hazırlamak için, gerekli zaman ve kolaylıklar kendisine sağlanır.

Kendi kendini müdafaa etmek veya kendi seçeceği bir müdafinin veya eğer bir müdafii tayin için mali imkânlardan yoksun bulunuyorsa ve adaletin selameti gerektiriyor ise mahkeme tarafından tayin edilecek bir avukat tarafından savunulur.

Sanık, duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya o lisanı konuşmadığı takdirde, bir tercümanın yardımından faydalanmak, haklarına sahiptir.

2.8. Duruşmanın Aleniyeti

Mahkemelerde duruşmalar (yargılama) alenî (açık) olarak yapılır; yani duruşmalar herkese (kamuya, halka) açıktır (Anayasa m. 141,1 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6; HUMK m. 149; karşı. CMK m. 182 vd.). Duruşmaların herkese açık olması, halkın adalete olan güvenini artırır. Alenilik aynı zamanda hâkimlerin daha dikkatli görev yapmalarını sağlar.

Yargıtay'daki duruşmalar (m.438) da kural olarak alenidir. Alenilik yalnız duruşmalar bakımındandır. Hükümün müzakeresi (görüşülmesi) aleni olmayıp, gizlidir. Fakat hüküm aleni (açık) olmalıdır (m.382).

Duruşmanın herkese açık olması, herkesin duruşma salonuna girmek imkânının bulunmasıdır; yoksa duruşma salonu kapısının açık bırakılması demek değildir.

Yargılamanın aleni yapıldığı, duruşma tutanağında gösterilmelidir. Duruşmanın bazı hallerde kapalı (gizli) yapılması mümkündür. Kapalı duruşmalar hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümleri (CMK m. 184 – 187) hukuk davalarında da uygulanır. (HUMK m. 149, IV). Genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkeme karar verebilir. Bu kararda mahkemenin gizli yapılmasını gerektiren gerekçelerin gösterilmesi, açık duruşmada açıklanması ve tutanağa geçirilmesi gerekir.

Yukarıdaki açıklamalar duruşmanın herkes için olan açıklığı hakkındadır. Taraflar için duruşma daima açıktır. Taraflar (ve vekilleri) her duruşmada hazır bulunabilir, tutanak suretlerini isteyebilir ve dosyayı inceleyebilir fakat hâkim, tanıkların daha açık ve serbest olarak bildiklerini söyleyebilmeleri için tanıkların dinlenmesinde tarafların bulunmamasına karar verebilir.

➤ Aleniyet Kavramı

Yargılamanın “şeffaf” olması, demokratik toplumun unsurlarından olan “adil yargılanma ilkesinin” gereğidir. Olması gereken nitelikte aleni olmayan bir yargılama, adil sayılamaz.

Yargılamanın ilke olarak kamuya açık olması, adil yargılanma hakkı açısından dava tarafları için güvence oluşturduğu oranda, kamuoyunun yargıya güvenini de artırır. Yargılamanın aleniliği prensibinin ihlali, hukuki veya fiili konunun veya sürecin dışına çıkarılmakla söz konusu olabilir. Duruşmanın yeri, yapıldığı zaman ve içeriği hakkında bilgilere ulaşılabilir ise “duruşma alenidir” denilebilir. Mahkeme aleniyet ilkesini iki aşamalı inceler.

Bunlar;

- Duruşmanın aleni olması,
- Kararın aleni olmasıdır.

2.9. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Mahkeme, makul bir sürede yargılamayı tamamlamış ve karar vermiş olmalıdır. Bu güvence, İnsan Hakları Mahkemesi önünde en çok ileri sürülen hak olup birçok kararda bu hakkın ihlal edildiği tespit edilmekte ve ülkemiz tazminatlara mahkûm edilmektedir. Bu konuda İnsan Hakları Mahkemesi'ne ancak yargılamaya katılan kişiler başvurabilir.

2.10. Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı

Medeni hak, yükümlülük ve cezai isnatlara ilişkin uyuşmazlıklar sözleşme uyarınca yasayla kurulmuş bir mahkeme tarafından karara bağlanmalıdır. Temel hakların kullanılmasının yargısal mekanizmaya geçmesi (bir uyuşmazlık üzerine adli mercilere başvurma) adaletin sağlanması yani hakkaniyete uygun karar verme zorunluluğunu getirecektir. Sözleşmeye göre mahkemenin yasa ile kurulmuş olması gerekir, bu ise mahkemenin;

- Özerk olmasını yani yargılama kabiliyetine ve karar verme yetkisine tek başına sahip olmasını,
- Kesin karar mercii olmasını yani verdiği kararın tek başına uygulama kabiliyetinin olmasını,
- Kanuni dayanağının bulunmasını yani yargı yetkisi ve çevresinin kanun yolu ile belirlenmiş olmasını gerektirir.

Yargılamayı yapacak mahkemenin bağımsız, tarafsız olması ve bunu görüntü olarak da yansıtması gerekir. Bir karardaki yargılamayı yapan mahkeme ile ilgili şu tespit önemlidir. “Mahkemenin kamuoyunda mutlak surette güven vermesi için örgütsel konumlarının da göz önünde bulundurulması zorunludur. Bir hâkimin, daha önce savcı olarak görevliken ve bu işlevi gördüğü esnada belirli bir olayda yetkili konumda iken daha sonra bu olayla ilgili davada mahkeme üyesi olarak görevlendirilmiş olması, tarafsızlığı konusunda kuşku uyandırmaktadır. Hukuka saygılı olanlar, bu durumdan haklı olarak tedirgin olabilirler.” Bu kararda asıl vurgulanmak istenen mahkemenin tarafsızlığına ilişkin bir şüphenin dahi bulunamamasının gerektiğidir.

Tarafsızlık kavramı mahkemece iki “kavram” üzerine oturtulmuştur. Bunlar “öznel” ve “nesnel” tarafsızlık kavramlarıdır. Öznel tarafsızlık, yargıçların birey olarak tarafsızlığını anlatır. Mahkemeye göre usulüne uygun atanmış her yargıcın tarafsız olduğu düşünülür. Bunun aksini ispat etmeyi, müddeiye bırakır. Herhangi bir şüphe nesnel tarafsızlığa gölge düşürebilir. Zira nesnel tarafsızlık, “kurum” olarak mahkemenin tarafsızlığını ifade eder. Nitekim mahkeme; “hakkında tarafsızlığından korku duyulması için meşru neden bulunan yargıçların çekilmesi gerektiğini” açıkça belirtmiştir. Bunun yanında ulusal hukukta bu konuya ilişkin yer alan düzenlemelerde önem taşımaktadır.

Bir mahkemenin bağımsız olup olmadığına karar verirken mahkeme şu hususları göz önünde tutmaktadır:

Üyelerin atanma biçimi,
Görev süreleri,
Dış baskılara karşı korunaklı olmaları.

Yukarda zikredilen mahkeme kavramı dar anlamı ile algılanmamalıdır. Zira burada, yargı erki dışında yer alan ancak niteliği itibari ile kararları mahkemeler gibi olan kurumlar da mevcuttur. Örneğin, cezaevi disiplin komisyonları, meslek disiplin komisyonları, hakem heyetleri vs. bu kapsamda değerlendirilmelidir.

2.11. Masumiyet Karinesi

Daha geniş ve üst bir kavram olan "adil yargılanma hakkı" ile bütünleşerek, onun zorunlu bir unsuru haline gelen suçsuzluk karinesi, sanığın mahkûmiyet hükmü kesinleşinceye kadar suçlu sayılmamasını, lekelenmemesini ifade eder.

Sanıklık, kendine özgü bir statü olarak kabul edilmiştir. Sanık, ne masum ne de suçludur. Sanığa karşı muhtemel suçlu gibi davranılmamasını amaçlayan suçsuzluk karinesinin, birbirlerini tamamlayan iki önemli unsuru bulunmaktadır: Birincisi **sanık şüpheden yararlanır** ilkesidir. Diğeri ise, sanığın **susma hakkıdır**.

Bu iki önemli unsur ile tamamlanan suçsuzluk karinesinin sonucu ise iddiayı makul şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatın suçlayan iddiacıya ait bulunması; kural olarak sanığın suçsuzluğunu ispata yükümlü olmadığıdır. Sanığın suçluluğunu iddia eden taraf, suçluluk ispatlanmadığında sanık şüpheden yararlanacak ve davası beraatla sonuçlanacaktır. Diğer bir deyişle sanığın suçluluğunu iddia eden makâmın, bunu belirleyecek bütün suç unsurlarını ispat etmekle yükümlü olması ve kural olarak, sanığın suçsuzluğunu ispat etmekle yükümlü tutulmaması gerekir. Ancak gerek ülkemiz mevzuatında gerekse yabancı mevzuatta, bu ilkeyi ihlal eder şekilde sanığa, suçsuzluğunu ispat yükümlülüğünün

getirildiği veya bazı fiili durumların varlığı halinde, suçun maddi unsurlarının gerçekteştiğini kabul eden düzenlemelere yer verildiği görölmektedir. Örneğin TCK. 578. maddede; belirli suçlardan mahkûm edilen kimseler, üzerlerinde kendi halleriyle uygun olmayan para ve eşya çıkması durumunda, bunlara meşru olarak sahip bulduklarını ispat etmekle yükümlü tutulmuşlardır. Bazı yazarların hareketsiz, durum veya şüphe suçu olarak nitelendirdiği bu suç, suçluluk açısından ispat yükümlülüğünü sanığa yükleyen bir karine getirdiğinden suçsuzluk karinesine dolayısıyla da adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmaktadır. Suçsuzluk karinesi, dolayısıyla sanığın suçsuzluğunu ispat etmekle yükümlü tutulamayacağı ilkesini ihlal eden diğer bir düzenlemeyi de 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununun 4. maddesinde rastlamaktayız: Buna göre bu kanun kapsamı içinde olup da mal bildiriminde bulunmakla yükümlü olanlar, sahibi oldukları malların kanuna ve genel ahlaka uygun olarak sağlandığını ispatla yükümlü tutulmuşlardır; ispatlayamazlarsa otomatik olarak kanunun koyduğu karine gereğince suçlu sayılacaklardır.

AİHM kararlarına göre suçsuzluk karinesi gereği, her ne kadar "İddiayı ispat, iddia edene düşer." ise de makul sınırlar içinde kalmak ve sanığın savunma hakkını ihlal etmemek şartıyla bazı durumlarda kanunen fiili veya hukuki sorumluluk karinesi kabulü suçsuzluk karinesi ilkesine aykırı düşmemektedir. Hâkimin, sanığı şüpheden yararlandırmak hususunda mutlak takdir yetkisinin bulunduğu, mücbir sebebin sorumluluğu kaldıracağı kabul edildiği hallerde makul sınırlar aşılmış olmayacaktır. Ancak bu durumda da sorumluluk karinesinin somut olaydaki şekliyle genelde adil yargılanma hakkı, özelde suçsuzluk ile bağdaşır biçimde uygulanıp uygulanmadığına bakmak gerekir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda adil yargılanma hakkını öğrenerek açıklayabileceksiniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Adil yargılanma hakkı kavramını açıklayınız.	➤ İnternet kaynaklarından yararlanınız.
➤ Adil yargılanma hakkının konusuna ilişkin sınırlamaları açıklayınız.	➤ Anayasa'nın ilgili maddelerine bakınız.
➤ Adil yargılanma hakkının sağladığı güvenceleri ileri sürebilecek kişileri açıklayınız.	➤ Hukuk büroları ve adli kuruluşlardan faydalanarak araştırmalarınızı yapınız.
➤ Yargı yerleri açısından adil yargılanma hakkının uygulanma alanını açıklayınız.	➤ Adliyedeki mahkemeleri inceleyiniz.
➤ Uyuşmazlığın türü açısından adil yargılanma hakkının alanını açıklayınız.	➤ Uyuşmazlık türü davalarda internetten, kaynak kitaplardan faydalanınız.
➤ Bir yargı yerine başvurma hakkını açıklayınız.	➤ Çevrenizdeki hukuk bürolarından faydalanınız.
➤ Davanın hakkaniyete uygun dinlenmesini istemek hakkını açıklayınız.	➤ Davanın hakkaniyete uygunluğunun ve dinlenmesini isteme hakkının uygulanışını bir adliye binasına giderek yerinde inceleyiniz.
➤ Duruşmanın aleniyetini açıklayınız.	➤ Duruşmanın aleniyetini bir duruşmaya katılarak yerinde inceleyiniz.
➤ Makul sürede yargılanma hakkını açıklayınız.	➤ Uluslararası hukuk kurallarından faydalanınız.
➤ Mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığını açıklayınız.	➤ İnternet ve hukuk kitaplarını inceleyiniz.
➤ Masumiyet karinesini açıklayınız.	➤ Kütüphanedeki hukukla ilgili kitaplardan yararlanınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazandığınız bilgileri ölçmek için aşağıdaki sorulara doğru “D”, yanlış “Y” olarak cevap veriniz.		D oğru	Y anlıı
1	Adil yargı, demokratik ve adil toplum isteğinin bir sonucudur.		
2	Özel hukuk uyuşmazlıkları adil yargılama ilkelerinin güvencesine girmez.		
3	Hakları ihlal edilenlerin bu iddialarını dinletecek ve durumu düzeltecek ulusal yargı mercilere başvurabilme hakları vardır.		
4	Bir suç ile itham edilen her şahıs, suçlu olduğu kanun tarafından ispatlanana kadar masum sayılır.		
5	Dava kısmen veya tamamen basına ya da halka kapatılamaz.		
6	Sanık, neyle suçlandığından ve sebebinden en kısa zamanda haberdar edilmek zorundadır.		
7	Yargılama alenî yapılamaz.		
8	Duruşmanın bazı hallerde kapalı yapılması mümkündür.		
9	Sanık ne masum ne de suçludur.		
10	Sanığın suçluluğunu iddia eden makam, bunu ispat etmekle yükümlüdür.		

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı modülün sonundaki cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete dönerek tekrar inceleyiniz. Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

AMAÇ

Bu öğrenme faaliyeti ile kazanılacak bilgiler doğrultusunda yargının bağımsızlığını açıklayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

Yargı bağımsızlığı kavramını araştırınız.

Yargının vermiş olduğu kararların doğru ve tutarlı olması neyi ifade eder, bunun toplumdaki etkilerini araştırınız.

Eşitlik, ehliyet ve liyakat kavramlarını araştırınız.

Tabii hakim ilkesini araştırınız.

Yukarıdaki araştırmaları sınıfta gruplara ayrılarak araştırınız ve elde ettiğiniz sonuçları sınıfta proje halinde sunarak tartışınız.

3. YARGININ BAĞIMSIZLIĞI

3.1. Bağımsızlık Kavramı

Devletin başta gelen görevlerinden biri de adalet dağıtmaktır. İyi bir adaletin başlıca şartı ise, adaleti dağıtan yargının bağımsız olmasıdır. Zira en küçük bir yabancı unsurun müdahalesi ile bile bozulan kurum, adalettir. Bu itibarla, herhangi bir makamın veya otoritenin baskısı ya da etkisi altında karar veren yargı, adaleti yerine getiremez.

Bağımsız yargının teminatı da bağımsız yargıçlardır. Yargıç bağımsızlığı, birey hak ve özgürlüklerinin güvencesidir. Bu gerçeği kabul eden bütün hukuk devletleri, yargıç bağımsızlığını anayasal güvence altına almışlardır. Bağımsızlık, tarafsızlıkla birlikte o derece önemli sayılmıştır ki uluslararası metinlerde bunlar yargıcın nitelikleri olarak değil, sanığın hakkı olarak düzenlenmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde "Herkes haklarının, borçlarının veya kendisine karşı cezaî mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, davanın bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından görülmesi hakkına sahiptir." (m. 10) denilmektedir. Aynı şekilde İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi de, mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmasını öngörmektedir.

Yargının ve yargıçların bağımsızlığı ilkesi anayasamızda da benimsenmiş ve ana hatları ile düzenlenmiştir. Yargı bağımsızlığının amacı, yargıçların görevlerini tam ve hakkıyla yapabilmelerini sağlamak olduğuna göre bağımsızlık, yargıçların görevlerini yapmamaları, kötü veya keyfi şekilde yapmaları sonucunu doğurmamalıdır.

Belirtmek gerekir ki yargıçların bağımsız ve dolayısıyla adil olmaları yeterli değildir. Onların bağımsız ve adil oldukları inancının toplumda yerleşmiş olması da gerekir. Dolayısıyla bu inancın oluşmasını engelleyici veya bu inancı ortadan kaldıracı uygulamalardan kaçınılmalıdır.

3.2. Tarafsızlık Kavramı

İyi bir adalet için, yargıcın bağımsız olması gereklidir; ancak bu, yeterli değildir. Yargıcın aynı zamanda tarafsız olması, yani taraflar bakımından objektif olması, onların olumlu veya olumsuz etkisinde kalmaması, ayrıca karar verirken kişisel görüşlerine ve değer yargılarına göre hareket etmemesi gerekir.

Fotoğraf 3.1: Hâkimlerin Karar Simgesi

Yargıç, kural olarak önüne getirilen ve yetkisine dâhil bulunan davalara bakmamazlık edemez; ancak objektif olamayacağı, tarafsız davranamayacağı durumlarda yargıyı yargılama yapmaya zorlamak sakıncalıdır. Kanunlar bu sakıncaları önlemek ve yargıçların tarafsız yargılama yapmalarını sağlamak amacıyla bazı önlemler öngörmüştür. Bunlar; yargıcın davaya bakamaması, reddedilmesi ve davadan çekilmesidir.

3.3. Doğruluk ve Tutarlılık Kavramı

Mahkeme kararlarının doğru ve tutarlı olması anayasal bir zorunluluktur. Mahkemeler tarafından verilen kararların doğruluk ve tutarlılık açısından sorunlu olmaları Yargıtay tarafından bir bozma nedeni olarak görülmektedir. Verilen kararların tutarlı veya doğru olduğunun göstergesi ise gerekçelerdir.

Mahkeme kararları gerekçeleri ile inandırıcı olabilir. Kaldı ki kararların tatmin edici şekilde gerekçeli olmaması hak sahiplerini de zarara uğratabilmektedir. Bu yüzden önce

yargıya duyulan güven sarsılabilir. Sonra, kararlardaki istikrar ortadan kalkabilir; çünkü gerekçe bir hükmün benzerlerine neden dolayı koşut olduğunu yahut benzer görünen olaylardaki çözümlerden neden farklı olduğunu gösterecektir. Dolayısıyla, mahkemenin keyfi hüküm vermediğinin de güvencesi olacaktır. Bu da yargılamada kalitenin baştan beri üzerinde durulan etkin ve saygın olma niteliklerinin bir şartıdır.

3.4. Dürüstlük Kavramı

Bir yargıçta bulunması gereken temel niteliklerden biri olup bu etik (ahlaki) ilkelerin de özünü oluşturmaktadır. Yargı etiğın dışında düşünülemez. Yargı alanında da etik kuralları düzenleyen birçok uluslararası belge bulunmaktadır. Adalet en küçük lekeyi kaldıramayacak kadar temiz bir olgudur. Bu nedenle diğer kamu alanlarına göre adalet etik ilkelere çok daha fazla önem vermek zorundadır.

Hâkim ve Cumhuriyet savcılarını soruşturma veya yargılama yapıp bir karar verir iken tarafsız ve bağımsız olmalıdır. Bununla birlikte dış dünyada da kendisinin tarafsız ve bağımsız olduğu, ayrıca doğru davrandığı izlenimini vermelidir. Bunun için konuşmalarına, ilişkilerine ve davranışlarına son derece dikkat etmelidir. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 20/11/2007 tarih, 2007/5.MD-83 esas, 2007/244 karar sayılı ilâmında, "...Hâkim ve Cumhuriyet savcılarını Anayasa ve yasalarla açıkça verilen görev ve yetkilerin yanında, bu görev ve yetkilerin kullanılması sırasında uyulması gereken ilkeler de göz önünde bulundurulmalıdır. Her ne kadar hâkimlik ve Cumhuriyet Savcılığı ayrı görevler olarak görülmekte ise de; Türk Hukuk Sisteminde gerek sadece Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun uygun bulmasıyla hâkimlerin Cumhuriyet savcısı, Cumhuriyet savcılarının hâkim olarak atanmalarının mümkün bulunması, gerekse Cumhuriyet savcılarının şüphelinin hem lehine, hem de aleyhine olan delilleri toplamalarının zorunlu olması nedeniyle, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının taşımaları gereken özellikler ve uymaları gereken meslek kuralları açısından hâkimler ile Cumhuriyet savcılarını arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

Hukuk ve ahlak arasında yakın ilişki olmakla beraber, aralarında farklılıklar da bulunmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca birçok temel ahlaki değerler zaman içinde hukuki norm haline gelmiştir. Hukuk kuralları insan davranış ve eylemlerini düzenler ve bazı sınırlamalar getirir. Hukuk kurallarının yaptırımı söz konusudur. Ahlak kuralları da insan davranışlarına sınırlamalar getirir. Ancak dışsal bir yaptırımı yoktur. Hukuk kuralları yazılı olduğu halde ahlak kuralları genelde yazılı değildir. Hukuk kuralları dışa yönelik iken ahlak kuralları daha çok içe yöneliktir. Hukuk kuralları devlet tarafından oluşturulurken ahlak kuralları devlet dışında topluluklar tarafından da oluşturulabilir.

Hukuk kurallarının var olması onlara her zaman uyulması anlamına gelmemektedir. İş görenler etik değerler açısından yeterince gelişmemişlerse, yasalar etik davranışlar göstermelerini sağlayamamaktadır. Toplum ve toplumdaki alt gruplar içindeki kurallı ve kuralsız ilişkiler ağı günümüzde o kadar karmaşık bir hale gelmiştir ki iş görenlerin adil, doğru, tarafsız, çikarsız davranmalarını sağlayacak başka ilkelere gereksinim doğmuştur.

Farklı değer yargıları nedeniyle etik kavramının çerçevesinin belirlenmesi güçtür. Etiğe uygun hareket edilmesinin sağlanmasında en büyük görev kamuoyuna düşmektedir.

3.5. Eşitlik Kavramı

Gerek ceza yargılaması gerek hukuk yargılaması alanında, adil yargılama ilkesinin temel unsurlarından biri de yargılamada, " taraflar arasında eşitliğin" bulunmasıdır.

Bu ilke genel olarak, yargılama hukukunda ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin uygulanmasında "silahların eşitliği" olarak adlandırılmaktadır. Anlamı bir yargılama sürecinde, tarafların savlarını ileri sürmek, dinlettirmek ve kabul ettirebilmek için eşit şans ve olanaklara sahip olmaları ve bu konuda tarafların birinin diğerine karşı avantajlı bir durumda olmamasının sağlanmasıdır.

Bu ilke, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde açık olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından "adil yargılama hakkının" kapsamında zımnen yer alan temel unsurlardan biri olarak kabul edilmiş ve uygulanmıştır.

3.6. Ehliyet ve Liyakat Kavramı

Ehliyet, kişinin hak ve borç sahibi olabilme haklarını kullanabilmesidir. Kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumunun 1988 tarihli sözlüğünde "ehliyet: 1. Yeterlik, uzluk, 2. Bir kimseye ilgililerce belirli bir konuda yeterli olduğunu belirtmek için verilen belge, yeterlikli, yeterli" şeklinde tarif edilmiştir.

Liyakat ise; yeterlik, layık olma, uygun olmak anlamlarında kullanılmaktadır.

3.6.1. Gerçek Kişilerde Ehliyet

Kişilik, çocuğun sağ olarak doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk, hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.

Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittir.

Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir.

Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır. Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme, kişiyi ergin kılar. On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.

Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, Türk Medeni Kanunu'na göre ayırt etme gücüne sahiptir.

Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur. Kanunda gösterilen durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukukî sonuç doğurmaz.

3.6.2. Tüzel Kişilerde Ehliyet

Örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amacı olan bağımsız mal toplulukları olarak, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanır.

Amacı hukuka veya ahlâka aykırı olan kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanamaz. Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanır. Tüzel kişinin iradesi, organlar aracılığıyla açıklanır. Organlar, hukukî işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına sokar. Organlar, kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumludur.

Sona eren tüzel kişinin kişiliği, ehliyeti tasfiye amacıyla sınırlı olmak üzere tasfiye sırasında da devam eder. Tüzel kişinin malvarlığının tasfiyesi, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, terekenin resmî tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılır.

3.7. Tabii Hâkim İlkesi

Tabii mahkeme ” veya “olağan mahkeme” ilkesi, bir uyuşmazlığı yargılayacak olan mahkemenin o uyuşmazlığın doğmasından önce kanunen belli olması anlamına gelir. Yani, tabii mahkeme, yahut olağan mahkeme, yargılanacak olayın meydana geldiği anda, o olay için kanunun öngördüğü mahkeme demektir. Kısacası, tabii mahkeme (olağan mahkeme), olaydan önce kurulmuş ve somut olay ile kuruluş bakımından ilgilisi olmayan mahkeme demektir. Bu mahkemenin hakimine de “tabii hâkim” denir. Buna göre, bir uyuşmazlık, ancak uyuşmazlığın doğumu anında görevli ve yetkili olan mahkeme tarafından yargılanabilecektir. Böylece tabii hâkim ilkesiyle, davanın olaydan sonra çıkarılacak bir kanunla kurulacak bir mahkeme tarafından yargılanması yasaklanmakta, yani kişiye veya olaya özgü mahkeme kurma imkanı ortadan kaldırılmaktadır

“Tabii hâkim (doğal yargıç)” ilkesinin doğal sonucu, “olağanüstü (istisnai) mahkemeler”in kurulmasının yasaklanmasıdır.

“Tabii hâkim (olağan hâkim)” ilkesi, yürütme ve hatta yasama organının yargılama faaliyetine müdahalesini önlemeye yarar. Zira, mahkemenin olaydan önce kanunla kurulması zorunluluğu, bir kere yürütme organının mahkeme kurmasını yasaklamaktadır. Diğer

yandan, yasama organı da kurulmasından önce gerçekleşmiş olayları yargılamakla görevli ve yetkili mahkeme kuramayacaktır. Bu ise mahkemelerde yargılanacak olan kişilere büyük bir güvence sağlar. Çünkü onları yargılayacak mahkemeler, sırf onlar için kurulmamış, onları yargılayacak hakimler sırf onlar için atanmamıştır.

Tabii hâkim ilkesi ve keza Anayasamızın 37'nci maddesi, olaydan sonra mahkemenin kurulmasını yasaklamaktadır. “Kurulma”dan kastedilen şey, “bir mahkeme çeşidinin kanunla kabul edilmesi ve çalışmalarının düzenlenmesidir”. Dolayısıyla hakimın olaydan sonra tayin edilmesi, mahkemenin sonradan kurulması demek değildir. Aksi takdirde, tek hakimli bir mahkemede yeni tayin edilen hakimın eski hakimın başladığı işlere devam etmesi mümkün olamazdı. Keza muhakemenin nakli de tabii hâkim ilkesine aykırı olarak görülmemektedir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda yargının bağımsızlığını öğrenerek açıklayabileceksiniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Bağımsızlık kavramını açıklayınız.	➤ İnternet ortamından faydalanınız.
➤ Tarafsızlık kavramını açıklayınız.	➤ Çevrenizde bulunan hukuk bürolarından yardım alınız.
➤ Doğruluk ve tutarlılık kavramını açıklayınız.	➤ Çevrenizde bulunan adliyeye giderek hâkim ve savcılardan bilgi edininiz.
➤ Dürüstlük kavramını açıklayınız.	➤ Çevrenizde bulunan adliyeye giderek hâkim ve savcılardan bilgi edininiz.
➤ Eşitlik kavramını açıklayınız.	➤ Kaynak kitap ve internet ortamından faydalanınız.
➤ Ehliyet ve liyakat kavramını açıklayınız.	➤ Çevrenizde bulunan hukuk bürolarından yardım alınız.
➤ Tabii hâkim ilkesini açıklayınız.	➤ Araştırmalarınızda öğretmeninizden yardım isteyiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazandığınız bilgileri ölçmek için aşağıdaki sorulara doğru “D” , yanlış “Y” olarak cevap veriniz.		D oğru	Y yanlış
1	Devletin görevi adalet dağıtmak değildir.		
2	Yargı bağımsız olmalıdır.		
3	Bağımsız yargının teminatı bağımsız yargıçlardır.		
4	Yargıcın tarafsız olması gerekmez.		
5	Mahkeme kararlarının doğru ve tutarlı olması anayasal bir zorunluluktur.		
6	Mahkeme kararları gerekçeleri ile inandırıcı olabilirler		
7	Yargılamada, taraflar arasında eşitlik bulunamaz.		
8	Kişinin, hak ve borç sahibi olabilmesine ehliyet denir.		
9	Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edebilir ve borç altına girebilir.		
10	Ayırt etme gücüne sahip olmayan ve kısıtlı olan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır		

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise Modül Değerlendirmeye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

1. Aşağıdakilerden hangisi hukuk devletinin genel şartlarından değildir?
A)Yasama organı, hukuka bağlı olmalıdır.
B)Yargı organı, hukuka bağlı olmalıdır.
C)Hakimler, bağımsız ve teminatlı olmalıdır.
D)Yürütme organı, hukuka bağlı olmalıdır.
2. Türkiye'de idarenin hukuka bağlılığı ilkesi bakımından dört adet işleme karşı dava açılmaz; bunlara karşı yargı yolu kapalıdır. Dolayısıyla bunlar ülkemizde hukuk devletinin istisnalarını oluşturmaktadır. Aşağıda kilerinden hangisi bu işlemlerden değildir ?
A)Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler
B)Yüksek Askerî Şura kararları (ilişik kesme kararları hariç)
C)Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz
D)Başbakanın tek başına yaptığı anlaşmalar
3. İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olması hangi ilke ile bağlantılıdır.
A)Devletin adil vergi alması
B)İdarenin mali sorumluluğu
C)Hukuki güvenlik İlkesi
D)İdari faaliyetlerin belirliliği ilkesi
4. Aşağıdakilerden hangisi devletin bireylerin mal ve canlarını korurken yani adaleti tesis ederken göz önünde bulundurması gereken en önemli meselelerden değildir?
A)Şüphelilerin vicdanı açısından tatmin
B)Uygulamalarda eşitlik
C)Mağdurların vicdanı açısından tatmini.
D)Caydırıcılık
5. Devletin hangi esaslara göre yönetileceğini belirleyen ve mutlak bir şekilde de uyulması gereken bir hukuk metni tanımını aşağıdakilerden hangisinin tanımınıdır?
A)Tüzük
B)Kanun
C)Anayasa
D)Yönetmelik
6. Aşağıdakilerden hangisi adil yargılanma hakkının sağladığı güvenceleri ileri sürebilecek kişilerden biridir?
A)Savcı
B)Sanık
C)Tanık
D)Müdafî

7. Aşağıdakilerden hangisi masumiyet karinesinin unsurlarından biridir ?
A) Susma hakkı
B) Sanığa müdafî verilmesi
C) Sanık şüpheden yararlanmaz ilkesi
D) İfade alınması
8. Aşağıdakilerden hangisi İdare hukukundan doğan uyuşmazlıklardan değildir?
A) İdarenin kusuru nedeniyle doğan zararların tazmini
B) Geride kalan eşe dul maaşı ödenmesi ile ilgili uyuşmazlıklar
C) Bir meslek ve sanatın yürütülmesi ile ilgili idare kararlar
D) Tanığın zorla getirilmesi
9. Aşağıdakilerden hangisi bir mahkemenin bağımsız olup olmadığına karar verirken göz önünde tutulan hususlardan değildir?
A) Üyelerinin atanma biçimi
B) Görev süreleri
C) Üyelerin gelir düzeyi
D) Dış baskılara karşı korunaklı olmaları
10. Aşağıdakilerden hangisi adil yargılama ilkesinin gereğidir ?
A) Fiil ehliyeti
B) Duruşmanın aleni olması
C) Mağdurun sorumsuzluğu
D) Tanığın tarafsızlığı
11. Aşağıdakilerden hangisi yargının bağımsız ve adil olduğu inancının toplumda yerleşmesine hizmet eder?
A) Yargıçların bağımlı olması
B) Yargının tarafsız ve eşit davranmaması
C) Yargılama süresinin uzun olması
D) Yargıçların adil olması
12. Aşağıdakilerden hangisi tabi hakim ilkesini açıklar?
A) Yargıcın toplum vicdanını göz önünde bulundurmadan karar vermesi
B) Bir suçun ancak işlendiği zaman mevcut olan mahkemeler tarafından yargılanması
C) Yargıcın tarafsızlığını yitirmesine rağmen davaya devam etmesi
D) Yargıcın objektif olamayacağı gerekçesi ile davadan çekilmesi
13. Kişinin bir işi yapabilecek yeterlilikte ve işe layık olması manasına gelen kavram aşağıdakilerden hangisidir?
A) Dürüstlük
B) Ehliyet
C) Liyakat
D) Öngörü

14. Aşağıdakilerinden hangisi fiil ehliyetinin şartlarından değildir.?
- A) Vatandaşlık
  - B) Ayırt etme gücüne sahip olma
  - C) Kısıtlı olmamak
  - D) Ergin olmak
15. Hangi kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanamaz ?
- A) Amacı Hukuka aykırı olan kişi ve mal toplulukları
  - B) Amacı ahlaka aykırı kişi ve mal toplulukları
  - C) Belli bir amacı olmayan
  - D) Hepsi

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız ve doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevapladığınız sorularla ilgili konuları tekrarlayınız. Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz bu modülü başarıyla tamamladınız demektir. Bir sonraki modüle geçebilirsiniz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	Y
5	D
6	D
7	D
8	Y
9	D
10	D
11	Y
12	D
13	D
14	D
15	D

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	Y
3	D
4	D
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	D
10	D

ÖĞRENME FAALİYETİ-3'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	Y
2	D
3	D
4	Y
5	D
6	D
7	Y
8	D
9	D
10	Y

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	C
2	D
3	B
4	A
5	C
6	C
7	A
8	D
9	C
10	B
11	D
12	B
13	C
14	A
15	D

KAYNAKLAR

- AKSOY Muammer, **Yargı Bağımsızlığı (Yargıç Bağımsızlığı)**, Baro Dergisi, s.4, Ankara 1982.
- ARSLAN Ramazan, Baki KURU, **Medeni Usul Hukuku**, 18. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.
- ÇELİK Hüseyin. **Dava Ehliyeti ve Davada Husumet**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2006.
- GÖZLER Kemal, **İdare Hukuku Dersleri**, 4. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006.
- ÖZBUDUN Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004.
- TOROSLUOĞLU Nevzat, Metin FEYZİOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara, 2006.
- TÜSİAD, **Yargılama Düzeninde Kalite**, Yayın Nu. TÜSİAD – T/98 – 11 / 237, 1998.
- ÖZDEN Yekta Güngör, **Hukuk Rehberi**, 9.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.
- ÜNVER Yener, **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.
- www.tbmm.gov.tr
- www.anayasa.gen.tr 15.03.2011 – 21.30
- <http://memurdunyasi.org>